

arkivrapport

till. Länsstyrelsen i Södermanlands län
att; Agneta Scharp
611 86 Nyköping

från. Sörmlands Arkeologi AB, Lars Norberg

datum. 2015-06-02

ang. **förenklad rapport över arkeologisk förundersökning inom Trosa-Vagnhärad 281:1, Handlanden 4, Trosa Vagnhärad socken, Trosa kommun, Södermanlands län.**

Inledning

I enlighet med länsstyrelsens beslut (1st dnr 431-4816-2014) har Sörmlands Arkeologi AB utfört en arkeologisk förundersökning inom rubricerat område (bilaga 1). Fältarbetet genomfördes 2015-05-26. Projektledare samt fält- och rapportansvarig var Lars Norberg, arkeolog på Sörmlands Arkeologi AB.

Den arkeologiska förundersökningen genomfördes med anledning av en planerad byggnation av carport, två bodar samt en uteplats. Då Handlanden 4 ligger inom Trosa-Vagnhärad 281:1, vilken utgörs av stadslager från nyare tid, fattade Länsstyrelsen i Södermanlands län, med stöd av 2 kap 13§ Kulturmiljölagen (1988:950), beslut om en arkeologisk förundersökning. Ansvarig för kostnaden var fastighetsägaren, Bo-Ragnar Tolf.

Fastigheten är centralt belägen inom den västra delen av fornlämningen, det vill säga väster om Trosaån. Undersökningsområdet omfattade knappt 29 m² och var beläget cirka 3 meter över havet (bilaga 2). Tomten utgjordes till större delen av en plan gräsbevuxen yta. Längst i väster fanns även en mindre grusad yta, vilken fungerar som parkeringsplats. Jordmånen inom förundersökningsområdet består genomgående av lera (SGU).

Syfte & målsättning

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att klargöra förekomst av kulturlager och kulturlagers tjocklek samt förekomst och typ av anläggningar. Vidare skulle eventuella lämningar dateras. Förundersökningen skulle även bedöma fornlämningens status och potential.

Målsättningen var också att eventuella lämningar om möjligt skulle dokumenteras och tas bort till sin helhet inom ramen för förundersökningen.

Genomförande

Inledningsvis öppnades fyra sökschakt (S1-S4) med grävmaskin inom det anvisade förundersökningsområdet (bilaga 3). Omrörda fyllnadsmassor i form av trädgårdsjord grävdes bort och lades upp på presenningar i syfte att skydda de delar av tomten som ej berördes av arbetet. Därefter rensades schakten för hand. Inom det största schaktet (S2) grävdes två meterstora provrutor i vad som identifierades som ursprungliga markhorisonter, ned till orörd marknivå (R1 & R2).

Schaktens storlek och läge dokumenterades tillsammans med konstruktioner och anläggningar genom manuell inmätning och ritades skalenligt på kartunderlag för hand. Inga profiluppmätningar genomfördes då tydliga lagerskiljen saknades längs de öppnade schaktväggarna. Arbetet dokumenterades kontinuerligt med digitalkamera (bilaga 4). Då inga äldre lämningar framkom i samband med förundersökningen, utgick de planerade analyserna. Anläggningar och lager kunde istället dateras genom en bedömning av fyndmaterialets sammansättning. Representativa fynd omhändertogs kontinuerligt vid både schaktning och rutgrävning, men kasserades dock efter rengöring och fotografering (bilaga 4, figur 5).

I syfte att få en fördjupad bild av markanvändningen inom tomten studerades även ett historiskt kartmaterial i form av äldre stadsplaner och grundritningar (LMS).

Resultat

Inledning

Den medeltida staden Trosa var belägen cirka sju kilometer uppströms Trosaån, strax söder om Trosa landskyrka, men övergavs troligen senast under mitten av 1500-talet. Stadens sista privilegiebrev utfärdades år 1555 (Broberg 1979, s. 10). Enligt skriftligt källmaterial etablerades det nya Trosa på sin nuvarande plats under slutet av 1500-talet. Hertig Karl, sedermera Karl IX, gav år 1582 borgarna i Trosa rätten att hålla en årlig marknad och i egenskap av kung gav han staden stadsrättigheter år 1610 (ibid, s. 10).

Gränserna för Handlanden 4 sammanfaller närmast fullständigt med tomt nummer 85 på 1703 års karta (LMS akt nr C81-1:2). År 1719 brändes staden av ryssarna (Collmar 1979) och så sent som år 1845 uppvisar kartmaterialet fortfarande flera tomter utan bebyggelse (LMS akt nr C81-1:7). Det sistnämnda gäller dock ej Handlaren 4. På 1845 års karta finns ett gathus utritat vänt mot Västra Långgatan tillsammans med en uthuslänga längs tomtgränsen i söder. Byggnaderna överensstämmer väl med dagens huvudbyggnad och delar av den uthuslänga som står på tomten idag.

Arkeologisk förundersökning

Schakt 1. 1,5 x 1,0 meter stort och 0,55 meter djupt. Schaktet grävdes på platsen för en planerad bod, intill och öster om ett befintligt plank som skiljer trädgårdstomten från parkeringsplatsen i väster.

Direkt under gräsmattan påträffades en gjuten cementmur, vilken konstruerats som stöd för planket. Muren orienterade sig dels längs planket, dels vinkelrätt ut i gräsmattan, och sträckte sig till ett djup av cirka 0,3 meter. Därunder fanns ett decimeter tjockt lager med påförd singel.

I övrigt utgjordes massorna ned till cirka 0,4 meter av omrörd brun och myllig matjord med inslag av småsten och grus. Här noterades inslag av tegelkross, fragment av takpannor, och enstaka järnspikar samt modernt fönsterglas. Mot botten vidtog ett något kompaktare lager av brun matjord med inslag av lera. Inget tydligt skilje kunde fastställas mot det övre lagret,

men mängden grus och sten minskade påtagligt mot schaktbotten. Undergrunden utgjordes av grå lera.

I undergrunden, i schaktets nordöstra hörn, noterades delar av en igenfylld grop som efter undersökning visade sig vara nedgrävd till ett djup om ytterligare 0,55 meter från undergrunden räknat (A1). Gropen var återfylld med brun lerig matjord samt relativt rikligt med tegelkross, tegelpannor, enstaka fragment av yngre rödgods, vitt porslin, glas, en slät bronsknapp, ett kycklingben och delar en rostig konservburk. Bland fynden fanns även skaflet till en kritpipa, samt ett fragment av ett kritpipshuvud.

Rödgodset var överlag odekorerat utom ett fragment som bemålats med vit piplera. Flera av de odekorerade bitarna är av ett relativt poröst gods och kan vara skärvor av blomkrukor. Bland glasskärvorna fanns både fönsterglas av modern ofärgad planglastyp samt ett par skärvor av äldre fönsterglas med rundad kant och ojämn yta. Vidare påträffades grönt buteljglas och ett fragment av genomskinligt ofärgat glas med motiv av blomrankor och tandad mynning. Skärvan kan vara en del av en sockerskål eller liknande. Anläggningen tolkades som en sopgrop (A1) och kan med ledning av fynd som konservburken och buteljglaset dateras till 1800-/1900-tal. Kritpipor dateras vanligen till 1700-talet och är sekundära i sammanhanget. De har alltså hamnat i sopgropen i ett senare skede, det vill säga 1800-/1900-tal. Tyvärr saknades den del av piphuvudet där stämpeln brukar återfinnas.

Schakt 2. 4,6 x 0,9 meter stort och 0,4-0,5 meter djupt. Schaktet grävdes på platsen för en planerad altan förankrad med plintar.

Under gräsmattan utgjordes massorna ned till cirka 0,4 meter av omrörd brun och myllig matjord med inslag av småsten och grus. Här noterades inslag av tegelkross, fragment av takpannor, grönt buteljglas, ett par rödgods-skärvor samt en del av en porslinstallrik. Mot botten vidtog ett något kompaktare lager av brun matjord med inslag av lera. Inget tydligt skilje kunde fastställas mot det övre lagret, men mängden grus och sten minskade påtagligt mot schaktbotten. Undergrunden utgjordes av grå lera.

Relativt centralt korsades schaktet av en nedgrävd elledning som löper från en anslutning invid planket i väster mot huvudbyggnaden i öster. Ledningsschaktet var återfyllt med matjord, tegelkross och kalkbruksklumpar.

I syfte att karakterisera det decimetertjocka kompakta lager som vilade på undergrunden grävdes två meterstora rutor inom S2 (R1 & R2). Fyndmaterialet i rutorna skiljde sig inte nämnvärt från de fynd som gjordes vid schaktningen. I R1 påträffades grönt buteljglas, vitt porslin, modernt och äldre (grönaktigt) fönsterglas samt ett par odekorerade fragment av yngre rödgods. I R2 påträffades ett par handsmidda järnspikar, porslin med blå rand, grönaktigt planglas, en gälbåge från fisk, ett obränt kobben med slaktmärken, ett par små rödgodsfragment, en del av ett kritpipsskaft, samt mynningen till en grön pilsnerbutelj av äldre typ.

Lagret kan dateras översiktligt till 1800-/1900-tal med utgångspunkt i porslinet och pilsnerbuteljen. Kritpipsskaftet, som översiktligt kan dateras till 1700-talet, har hamnat sekundärt i de yngre fyllnadsmassorna.

Schakt 3. Schakt 1. 1,45 x 1,3 meter stort och 0,45 meter djupt. Schaktet grävdes på platsen för en planerad bod, intill och öster om ett befintligt plank, vilket skiljer trädgårdstomten från parkeringsytan i väster.

Direkt under gräsmattan påträffades en gjuten mur av cement, vilken konstruerats som stöd för planket. Muren orienterade sig dels längs planket, dels vinkelrätt ut i gräsmattan, och sträckte sig till ett djup av cirka 0,3 meter. Därunder fanns ett decimeter tjockt lager med

påförd singel. Större delen av schaktet utgjordes av påförd sand. Mot botten fanns ett decimetertjockt lager av omrörd brun matjord med inslag av småsten och grus. Inga fynd påträffades. Undergrunden utgjordes av grå lera.

Schakt 4. Schakt 1. 0,9 x 0,9 meter stort och 0,5-0,6 meter djupt. Schaktet grävdes på platsen för en plint till en carport, vilken ska förläggas väster det befintliga planket.

Direkt under den grusade ytan framkom omrörd brun matjord med inslag av småsten och grus. Inga fynd påträffades. Undergrunden utgjordes av grå lera.

Utvärdering

Resultatet från förundersökningen visar att den aktuella fastigheten fyllts ut i minst ett par omgångar, troligen i syfte att jämna till tomten. I schakten syntes inga spår av bebyggelse eller aktiviteter äldre än 1800-/1900-tal. Med tanke på att kvarteret är så pass centralt beläget kan avsaknaden av äldre lämningar tolkas som att dessa röjts undan, åtminstone inom tomtens bakre delar. Detta bör i så fall skett i samband med att tomten ånyo togs i anspråk för nybyggnation någon gång mellan 1719 och 1845. Huruvida äldre bebyggelseämningar kvarligger under dagens huvudbyggnad utvisas dock ej av den nu utförda förundersökningen (bilaga 3).

Sammanfattning

Med anledning av en planerad byggnation har Sörmlands Arkeologi AB utfört en arkeologisk förundersökning inom Handlaren 4, en fastighet belägen inom fornlämning Trosa-Vagnhärad 281:1, Trosa stad.

Inom fastigheten öppnades fyra schakt med grävmaskin. Inom ett av schakten handgrävdes även två provrutor. I den omrörda trädgårdsjorden påträffades en sentida sopgröp samt fynd i form av porslin, fönsterglas, buteljglas och yngre rödgods etc. Vidare påträffades tre kritpiporfragment. Kritpipor dateras vanligen till 1700-talet, men påträffades här som sekundära fynd i sammanhang som genom yngre föremål kan knytas till 1800-/1900-tal.

Resultaten från undersökningen visar att tomten fyllts ut i ett par omgångar och fynden som helhet visar att detta skett under 1800-/1900-talet. I övrigt påträffades inget av arkeologiskt intresse.

Bilagor

Bilaga 1. Utdrag ur Gröna kartans blad (GSD) Nynäshamn NV med undersökningsområdet markerat. Skala 1:50 000.

Bilaga 2. Utdrag ur Digitala Fastighetskartan (GSD) med fornlämning Trosa-Vagnhärad 281:1 (röd linje), undersökta ytor inom Trosa stad (blå polygon), samt den aktuella förundersökningen (röd polygon). Skala 1:4 000.

Bilaga 3. Schaktplan, Handlaren 4. Förundersökningsområdet är markerat med blå linje och öppnade schakt (S1-S4) samt provrutor (R1 & R2) markerade med röd linje. Skala 1:200.

Bilaga 4. Fotodokumentation.

Referenser

Broberg, Birgitta. 1979. *Trosa. Rapport Medeltidsstaden 14*. RAÄ & SHM. Stockholm.
Collmar, Magnus. 1979. *Trosa stads äldsta historia*. Småskrifter 1. Sörmlands museum. Nyköping.

Arkiv

Lantmäteristyrelsens arkiv i Gävle (LMS)

Akt C81-1:2. Grundritning över staden. Grundritning utaf Trosa stads situation. Lantmätare okänd. Upprättad år 1703.

Akt C81-1:7. Stadsplan och reglering mellan tomterna. Plan af Trosa stad. Lantmätare Erik Gustaf Ljunggren. Upprättad år 1845.

Administrativa uppgifter

Projektnummer Sörmlands Arkeologi AB: 1501

Länsstyrelsens dnr: 431-4816-2014

Tid för undersökningen: 2015-05-26

Personal: Lars Norberg

Belägenhet: Ekonomisk karta över Sverige 9I6a. Upprättad av Rikets allmänna kartverk. Skala 1: 10 000.

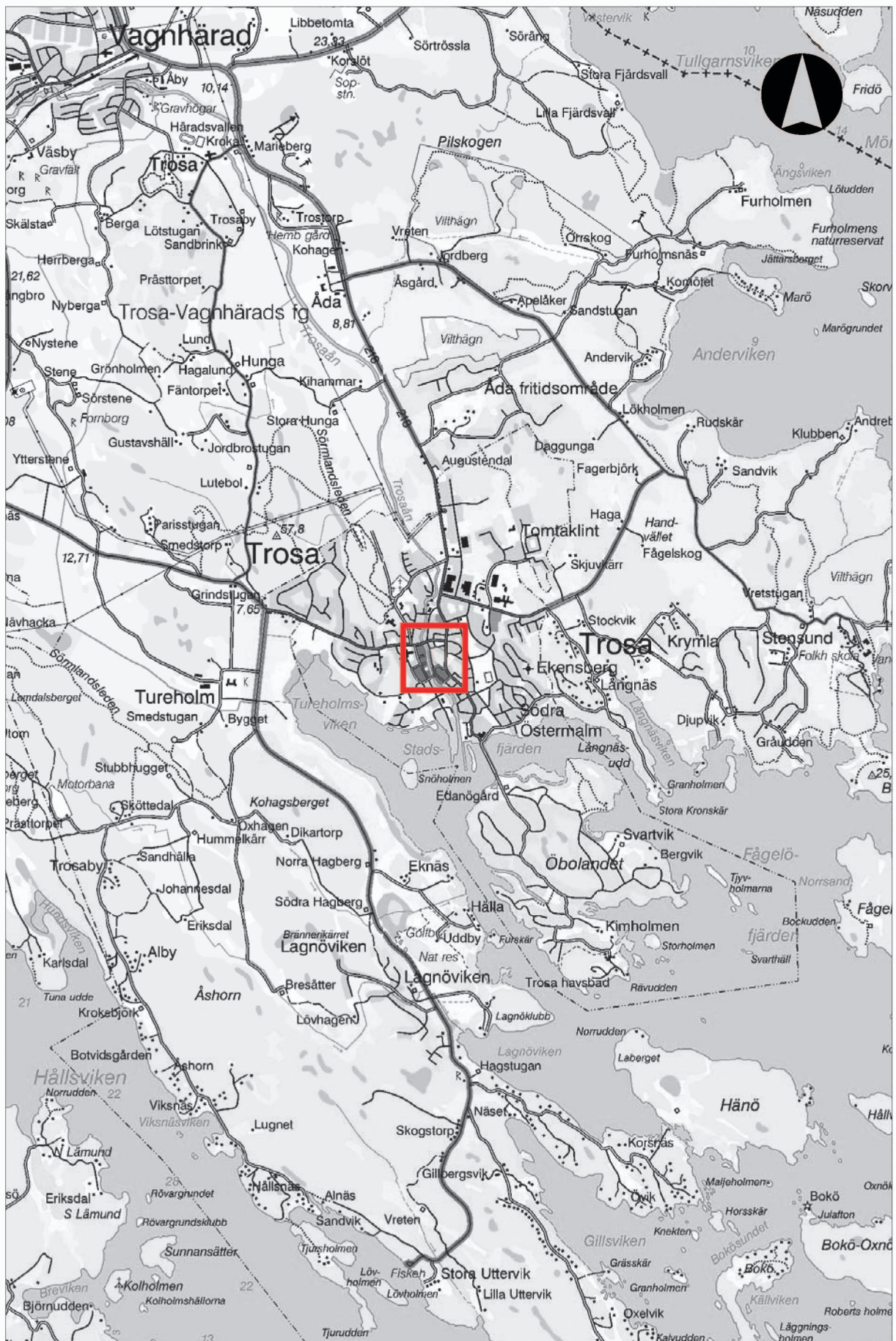
N (x) 646682,19 E (y) 6531332,93

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

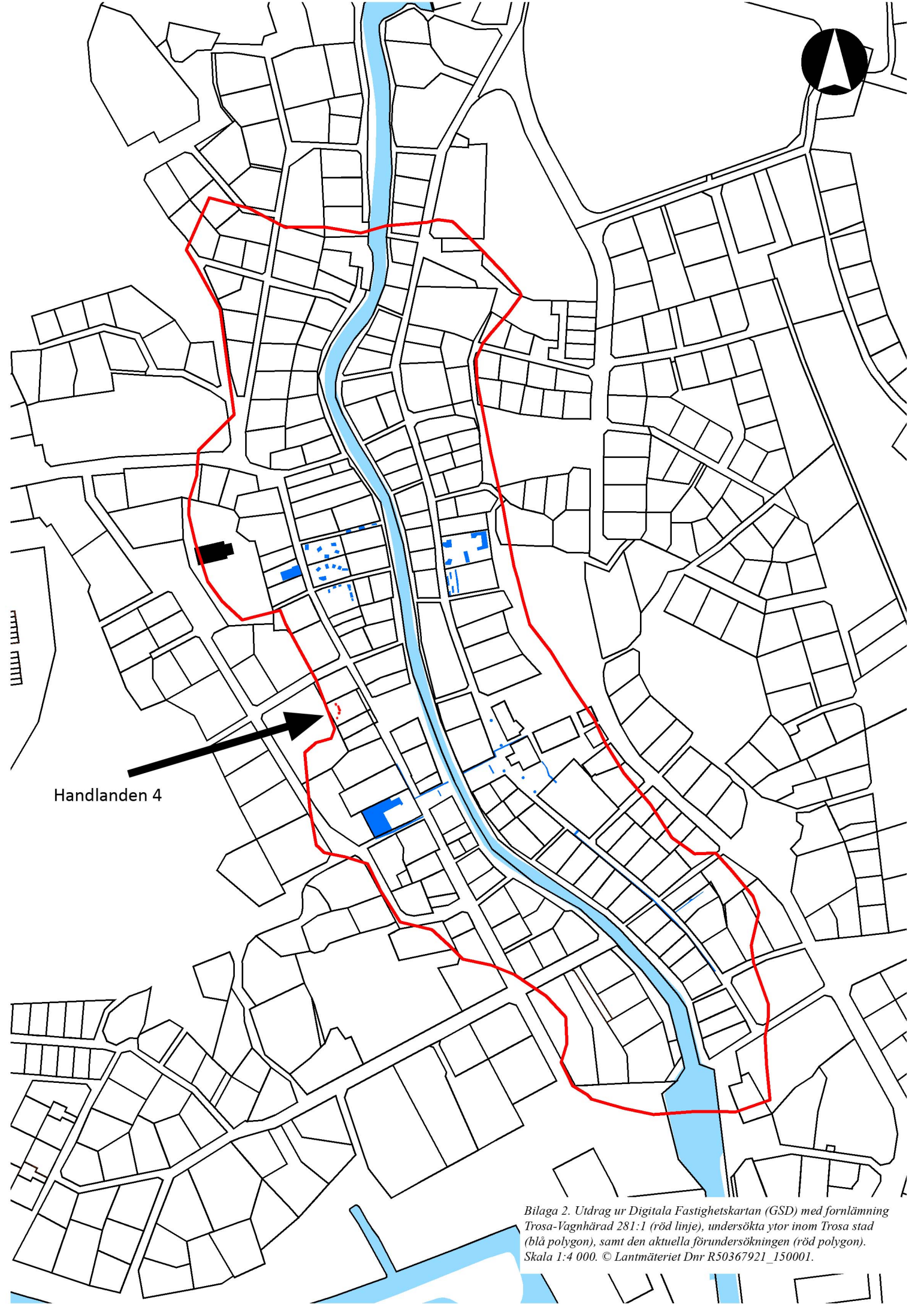
Höjdsystem: RH 2000

Undersökt yta: 29 m²

Dokumentationsmaterialet förvaras på ATA. Fynden tillvaratogs ej.

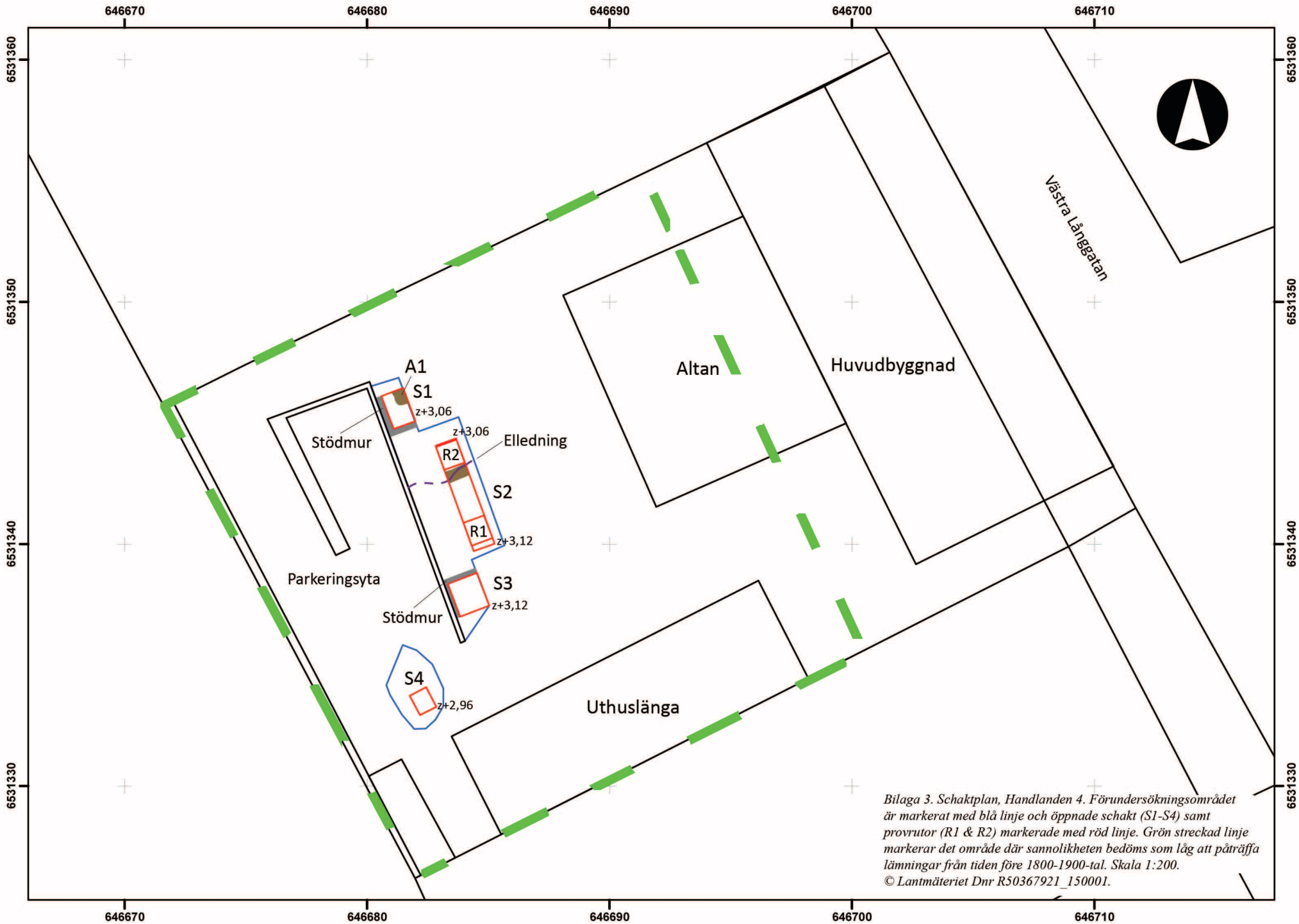

Bilaga 1. Utdrag ur Gröna kartans blad (GSD) Nynäshamn NV med undersökningsområdet markerat. Skala 1:50 000. Källa: Lantmäteriet.

Handlanden 4

Bilaga 2. Utdrag ur Digitala Fastighetskartan (GSD) med förnämnning Trosa-Vagnhärad 281:1 (röd linje), undersökta ytor inom Trosa stad (blå polygon), samt den aktuella förundersökningen (röd polygon). Skala 1:4 000. © Lantmäteriet Dnr R50367921_150001.

Bilaga 4. Fotodokumentation

Figur 1. Parkeringsytan mot norr före undersökning. Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 2. Trädgårdstomten mot nordväst före undersökning. Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 3. Trädgårdstomten mot nordnordväst med öppnade schakt (S1-S3). Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 4. Parkeringsytan mot sydsydost med öppnat schakt (S4).
Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 5. Lodfoto över S1 efter undersökning. I bildens övre vänstra hörn syns sopgropen tömd på innehåll (A1) Notera den gjutna stödmuren till höger i bild.
Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 5. Ett urval av föremål från förundersökningen i form av obränt ben, fönster- och buteljglas, yngre rödgods, porslin, fragment av kritpipor samt spik med mera.
Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

*Figur 6. S2 mot nordnordväst med undersökta rutor (R1 & R2). Centralt i schaktet syns elledningen.
Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.*